

Курбатова Ірина Сергіївна,

доктор юридичних наук, професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; <https://orcid.org/0009-0000-5724-950X>

Подоляка Анатолій Миколайович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії держави і права та конституційного права ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; <https://orcid.org/0000-0003-2447-1731>

Харкевич Олексій Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені князя Володимира Великого ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, 03039; <https://orcid.org/0009-0001-0071-4118>

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРОБЛЕМИ ДОПУСТИМОСТІ, ОЦІНКИ ТА ТАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СТОРОНАМИ

Анотація. Актуальним є дослідження проблемних аспектів використання висновку експерта як джерела доказів у кримінальному провадженні України, що набуває особливої ваги в умовах реформування системи правосуддя та викликів, пов'язаних із дією воєнного стану. Стаття висвітлює проблему комплексної оцінки висновку експерта, що виходить за межі формального аналізу його відповідності вимогам закону і торкається питань його достовірності, наукової обґрунтованості та місця в системі інших доказів. Розглядається правова колізія, що виникає між формальним підходом до переліку джерел доказів, встановленим Кримінальним процесуальним кодексом України, та реальними потребами змагального процесу, зокрема в частині використання стороною захисту альтернативних експертних думок та рецензій для ефективного спростування доказів обвинувачення.

У статті обґрунтовується необхідність перегляду усталених підходів до оцінки висновку експерта, відходячи від стереотипного сприйняття його як «цариці доказів» та посилюючи критичний аналіз його змісту усіма учасниками провадження. Методами дослідження були обрані формально-юридичний метод для аналізу норм чинного законодавства, системно-структурний метод для визначення місця висновку експерта в системі доказів, порівняльно-правовий метод при аналізі судової практики, а також діалектичний метод для виявлення суперечностей між теоретичними засадами та практикою правозастосування. Застосування цих методів дозволило всебічно дослідити правову природу, процесуальний статус та тактичні аспекти використання експертних висновків.

У статті аналізується судова практика, зокрема позиції Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, щодо допустимості висновків, отриманих з порушенням процесуального порядку, та процесуального статусу рецензій на висновки експертів. Автор статті вважає, що існуюча суперечлива практика щодо визнання рецензій створює правову невизначеність та порушує принцип рівності сторін. Також досліджуються тактичні прийоми, що застосовуються сторонами обвинувачення та захисту для підтвердження або спростування доказової сили висновку, та аналізуються специфічні проблеми, що виникають при проведенні експертиз в умовах воєнного стану, зокрема щодо військовослужбовців.

У роботі зроблено висновок, що ефективність використання висновку експерта залежить від синергії трьох факторів: дотримання належної правової процедури його отримання, глибокого змістовного аналізу його достовірності та наукової обґрунтованості, а також наявності у сторін реальних можливостей для його підтвердження чи спростування. Особлива увага приділяється поняттям «допустимість», «достовірність», «належність» та «достатність» доказів у контексті оцінки експертного висновку. Встановлено доцільність законодавчого врегулювання статусу

альтернативних експертних думок. Автор пропонує власні пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства, зокрема, шляхом запровадження чітко регламентованої процедури отримання роз'яснень від експерта на досудовому розслідуванні за ухвалою слідчого судді.

Ключові слова: висновок експерта, кримінальне провадження, докази, допустимість доказів, оцінка доказів, судово експертиза, змагальність сторін, сторона захисту, рецензія на висновок, тактика доказування.

Kurbatova Iryna Serhiivna,

Doctor of Law, Professor of the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr Veliky of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; <https://orcid.org/0009-0000-5724-950X>

Anatoliy Mykolayovych Podoliaka,

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Theory of State and Law and Constitutional Law Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; <https://orcid.org/0000-0003-2447-1731>

Kharkevich Oleksiy Oleksandrovych,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of the Department of Law Enforcement and Anti-Corruption Activities of the Educational-Scientific Institute of Law named after Volodymyr Veliky of the Interregional Academy of Personnel Management, 2, Frometivska Str., Kyiv, 03039; <https://orcid.org/0009-0001-0071-4118>

EXPERT'S CONCLUSION IN CRIMINAL PROCEEDINGS: PROBLEMS OF ADMISSIBILITY, EVALUATION, AND TACTICAL USE BY THE PARTIES

Abstract. *The study of the problematic aspects of using an expert's conclusion as a source of evidence in the criminal proceedings of Ukraine is highly relevant, gaining particular importance amidst the reform of the justice system and the challenges associated with the state of martial law. The article highlights the issue of the comprehensive evaluation of an expert's conclusion, which extends beyond a formal analysis of its compliance with legal requirements and touches upon issues of its reliability, scientific validity, and its place within the system of other evidence. It examines the legal conflict that arises between the formal approach to the list of sources of evidence, established by the Criminal Procedure Code of Ukraine, and the actual needs of the adversarial process, particularly regarding the use by the defense of alternative expert opinions and reviews to effectively refute the prosecution's evidence.*

The article substantiates the need to revise established approaches to evaluating an expert's conclusion, moving away from the stereotypical perception of it as the "queen of evidence" and strengthening the critical analysis of its content by all participants in the proceedings. The research methodology included the formal-legal method for analyzing the norms of current legislation, the systemic-structural method for determining the place of the expert's conclusion in the system of evidence, the comparative-legal method for analyzing judicial practice, and the dialectical method for identifying contradictions between theoretical principles and law enforcement practice. The application of these methods allowed for a comprehensive investigation of the legal nature, procedural status, and tactical aspects of using expert conclusions.

The article analyzes judicial practice, in particular, the positions of the Cassation Criminal Court within the Supreme Court, regarding the admissibility of conclusions obtained in violation of procedural order and the procedural status of reviews of expert conclusions. The author of the article believes that the existing contradictory practice regarding the recognition of reviews creates legal uncertainty and violates the principle of equality of arms. The article also examines the tactical techniques used by the prosecution and defense to confirm or refute the evidentiary value of the conclusion, and analyzes the specific problems that arise when conducting expert examinations under martial law, particularly concerning military personnel.

The paper concludes that the effectiveness of using an expert's conclusion depends on the synergy of three factors: adherence to the proper legal procedure for obtaining it, a deep, substantive analysis of its reliability and scientific validity, and the availability of real opportunities for the parties to confirm or refute it. Special attention is paid to the concepts of "admissibility," "reliability," "relevance," and "sufficiency" of evidence in the context of evaluating an expert's conclusion. The expediency of legislative regulation of the status of alternative expert opinions has been established. The author offers specific proposals for improving criminal procedure legislation, particularly by introducing a clearly regulated procedure for obtaining clarifications from an expert during the pre-trial investigation upon the order of an investigating judge.

Key words: *expert's conclusion, criminal proceedings, evidence, admissibility of evidence, evaluation of evidence, forensic examination, adversarial principle, defense party, review of a conclusion, tactics of proof.*

Постановка проблеми. В умовах розбудови правової держави та утвердження змагальності кримінального судочинства, інститут судової експертизи набуває особливої ваги, виступаючи ключовим інструментом встановлення об'єктивної істини. Висновок експерта, як унікальне процесуальне джерело доказів, посідає центральне місце в системі доказування, оскільки його поява зумовлена об'єктивною необхідністю залучення спеціальних знань для вирішення питань, що виходять за межі загальнодоступного розуміння та правової компетенції слідчого, прокурора чи суду.

Незважаючи на фундаментальну роль експертних досліджень, практика їх застосування у кримінальному провадженні виявляє низку системних проблем. До них належать питання, пов'язані з дотриманням процедури призначення експертизи та її впливом на допустимість висновку, складнощі в оцінці його достовірності та наукової обґрунтованості, а також суттєвий дисбаланс у можливостях сторін обвинувачення та захисту щодо ініціювання, використання та спростування результатів експертних досліджень. Особливої гостроти набуває проблема процесуального статусу альтернативних експертних думок та рецензій, що надаються стороною захисту.

Актуальність даного дослідження посилюється динамічними змінами в законодавстві, суперечливою судовою практикою Верховного Суду та новими викликами, що постали перед системою правосуддя в умовах воєнного стану. Невирішеність зазначених проблем не лише ускладнює процес доказування, але й створює ризики для ухвалення справедливих та обґрунтованих судових рішень, що потребує комплексного наукового аналізу та розробки пропозицій щодо вдосконалення як законодавства, так і правозастосовної практики.

Аналіз досліджень проблеми. Питанням доказового значення висновку експерта у кримінальному провадженні, його оцінки та використання приділяли увагу багато українських вчених. Зокрема, теоретико-правові аспекти статусу висновку експерта як джерела доказів та його місце в системі доказування досліджували у своїх працях В. В. Хоша та колектив авторів у складі Т. М. Добровольської, О. М. Дроздова та інших. Проблематику оцінки висновку експерта на стадії досудового розслідування та в суді, а також психологічні аспекти його сприйняття учасниками провадження глибоко аналізував А. Ф. Волобуєв.

Тактичні аспекти використання висновку експерта, зокрема проблеми, що виникають у сторони обвинувачення у зв'язку із законодавчими обмеженнями, висвітлювали у своїх роботах Ю. В. Циганюк та С. О. Шульгін. Процедурні та тактичні особливості допиту експерта в суді були предметом дослідження С. Вітвіцького та Ю. Я. Олійника. Особливо гостру та дискусійну проблему процесуального статусу рецензій на висновки експертів та їх використання стороною захисту ґрунтовно аналізували І. П. Зінковський та І. В. Пиріг, висловлюючи діаметрально протилежні погляди на її вирішення. Вплив умов воєнного стану на діяльність експертних установ та специфіку проведення окремих видів експертиз досліджували І. І. Зозуля, Е. Литвиненко та А. Стромило. Незважаючи на значну кількість наукових праць, проблема комплексної оцінки висновку експерта в умовах реальної змагальності сторін та невизначеності судової практики залишається актуальною і потребує подальшого дослідження.

Метою дослідження є комплексний аналіз теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із допустимістю, оцінкою та тактикою використання висновку експерта сторонами у кримінальному провадженні, а також розробка на основі проведеного аналізу науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства та правозастосовної практики для забезпечення принципів змагальності та справедливості судочинства.

Виклад основного матеріалу. В умовах динамічного розвитку правової системи України, що детерміновано як внутрішніми реформаторськими процесами, так і зовнішніми викликами, пов'язаними з повномасштабною збройною агресією, інститут судової експертизи набуває особливої ваги. Він виступає не лише як інструмент встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення, але і як гарантія реалізації принципів об'єктивності, всебічності та повноти досудового розслідування і судового розгляду. Висновок експерта, як унікальне процесуальне джерело доказів, посідає центральне місце в системі доказування, оскільки його поява зумовлена об'єктивною необхідністю залучення спеціальних знань для вирішення питань, що виходять за межі загальнодоступного розуміння та правової компетенції слідчого, прокурора чи суду. Його правова природа, процесуальний статус та критерії оцінки є предметом постійних науко-

вих дискусій та вимагають глибокого теоретичного осмислення, адже саме від якості, обґрунтованості та належної процесуальної форми експертного дослідження часто залежить не лише доля конкретного кримінального провадження, але й рівень довіри суспільства до системи правосуддя в цілому.

Згідно з положеннями статті 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), законодавець чітко визначає висновок експерта як одне з процесуальних джерел доказів, ставлячи його в один ряд із показаннями, речовими доказами та документами [1]. Проте його природа є унікальною: на відміну від інших доказів, які переважно фіксують вже існуючі факти та обставини, висновок експерта є результатом інтелектуально-аналітичної діяльності, що генерує нове знання, недоступне для сприйняття без застосування спеціальних наукових, технічних чи інших пізнань. Сутність даного доказу полягає в тому, що він є фінальним, формалізованим документом, який не просто акумулює в собі результати проведених експертних досліджень, а й демонструє сам шлях до їх отримання. Цей документ має містити не лише лаконічні, категоричні чи ймовірнісні відповіді на поставлені запитання, а й детальний, прозорий та верифікований опис усього дослідницького процесу. До нього включаються відомості про застосовані методики та їх відповідність затвердженим стандартам, опис використаного обладнання та його перевірку, аналіз наданих матеріалів, фіксацію проміжних результатів та, що найважливіше, логічне та наукове обґрунтування кожного висновку, до якого дійшов експерт. Саме ця демонстративна частина перетворює висновок із простої думки фахівця на повноцінний доказ.

Принципово важливим для розуміння доказового значення експертного висновку є законодавче розмежування понять «експерт» та «спеціаліст», яке є основою для визначення його допустимості.

Стаття 69 КПК України встановлює жорстку вимогу: експертом у кримінальному провадженні може бути лише особа, яка не тільки володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, але й має на це відповідне право, підтверджене згідно із Законом України «Про судову експертизу» [1; 2]. Це означає, що статус експерта не є абстрактним, а підлягає формальному підтвердженню через наявність у особи свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта з пев-

ної спеціальності та її обов'язкову реєстрацію у Державному реєстрі атестованих судових експертів, що ведеться Міністерством юстиції України. Дана вимога є ключовим критерієм допустимості висновку експерта та відмежовує його від інших документів, що можуть містити думку фахівців, зокрема від висновку спеціаліста, консультацій чи довідок. Висновок спеціаліста, хоча і може бути корисним для слідства (наприклад, для визначення доцільності призначення експертизи чи формулювання питань до експерта), не є самостійним джерелом доказів у розумінні статті 84 КПК України і не може підміняти собою висновок експерта.

Правовий статус експерта як учасника кримінального провадження ґрунтується на фундаментальному принципі його процесуальної незалежності, що є наріжною гарантією об'єктивності та неупередженості його висновків. Відповідно до статті 4 Закону України «Про судову експертизу», незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються цілим комплексом правових механізмів. До них належать не лише визначений законом порядок його призначення та залучення, а й створення необхідних умов для проведення досліджень та пряма заборона під загрозою відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи [2]. Такий підхід має на меті унеможливити будь-який тиск на експерта – чи то адміністративний, чи то матеріальний, чи психологічний – з боку сторін провадження, їхніх представників, органів державної влади чи інших зацікавлених осіб. Цей принцип підкреслює унікальну роль експерта: він не є помічником сторони обвинувачення чи захисту, а виступає як неупереджений, об'єктивний дослідник, чийм єдиним «замовником» є істина, а інструментом – науковий метод. Порушення цього принципу неминуче ставить під сумнів достовірність висновку та може призвести до його визнання недопустимим доказом.

Водночас, високий статус експерта врівноважується суворою відповідальністю. Експерт несе персональну кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за статтею 384 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а також за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків за статтею 385 КК України [3]. Вимога попередження про кримінальну відповідальність, що обов'язково фіксується у вступній частині висновку експерта, є не формальністю, а важливим процесуальним запобіжником,

що нагадує експерту про його обов'язок діяти об'єктивно та сумлінно.

Процесуальний порядок призначення та проведення експертизи є ключовим елементом, що визначає допустимість її результатів як доказу. Згідно з частиною першою статті 242 КПК України, експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках, передбачених законом [1]. Важливою гарантією реалізації принципу змагальності є право сторони захисту, нарівні зі стороною обвинувачення, самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи. Ця норма дозволяє захисту формувати власну доказову базу та ефективно спростовувати твердження обвинувачення.

Проте, як зазначає у своєму дослідженні І. П. Зінковський, на практиці сторона захисту часто стикається з проблемою упередженого ставлення суду до наданих нею висновків, особливо якщо вони прямо суперечать висновкам, отриманим за ініціативою сторони обвинувачення [4, с. 77]. Суди іноді схильні надавати перевагу експертизам, проведеним державними спеціалізованими установами, що створює нерівні умови для сторін та порушує принцип змагальності.

Оцінка висновку експерта як доказу здійснюється за загальними правилами, встановленими статтею 94 КПК України, яка покладає цей обов'язок на слідчого, прокурора, слідчого суддю та суд. Кожен доказ, включаючи висновки експерта, оцінюється з точки зору належності (чи стосується він обставин, що підлягають доказуванню), допустимості (чи отриманий він у законний спосіб), достовірності (чи відповідають викладені у ньому відомості дійсності), а їх сукупність – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [1].

При цьому законодавець чітко наголошує, що жоден доказ не має наперед встановленої сили. Ця фундаментальна теза, однак, на практиці часто нівелюється через так званий «магічний» вплив експертного висновку. Як слушно зауважує А. Ф. Волобуєв, на психологічному рівні експертний висновок нерідко сприймається учасниками кримінального провадження, а іноді й самим судом, як беззаперечна істина, що має об'єктивний науковий характер [5, с. 56]. Таке упереджене ставлення має глибоке історичне підґрунтя, коли експертиза

розглядалася як «особливий» доказ, а експерт – як «науковий суддя», чия думка не підлягала сумніву. Подолання цього стереотипу та перехід до реальної критичної оцінки висновку є одним із ключових завдань сучасного правосуддя.

Допустимість висновку експерта безпосередньо залежить від суворого дотримання процесуальної форми його отримання. Відповідно до статті 86 КПК України, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом, а недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень [1]. Будь-яке істотне порушення процедури є підставою для визнання висновку експерта недопустимим доказом. До таких порушень можна віднести: призначення експертизи не уповноваженою на те особою, порушення порядку відібрання зразків для дослідження, проведення дослідження некомпетентною особою або з виходом за межі своєї компетенції, відсутність у висновку обов'язкових реквізитів, передбачених статтею 102 КПК України, та інші.

Як зазначає колектив авторів у складі Т. М. Добровольської, О. М. Дроздова та інших, питання допустимості доказів знаходиться в площині неухильного дотримання приписів кримінального процесуального закону [6, с. 15]. Недотримання цих вимог, навіть якщо вони здаються формальними, робить неможливим використання фактичних даних, отриманих в результаті експертизи, що може призвести до руйнування всієї доказової бази обвинувачення.

Особливе значення для допустимості висновку має дотримання порядку залучення експерта, що яскраво ілюструє судова практика.

У своїй постанові від 4 жовтня 2021 року у справі №724/86/20 Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду сформулювала важливий правовий висновок. Суд розглядав ситуацію, коли досудове розслідування у провадженні здійснювалося слідчим, який не входив до складу визначеної групи слідчих, тобто не мав на те належних повноважень. Верховний Суд наголосив, що відсутність процесуального рішення про призначення (визначення) слідчого чи групи слідчих обумовлює недопустимість доказів, зібраних під час досудового розслідування, як таких, що зібрані не уповноваженою на те особою [7]. Викладений у цій справі підхід має пряме відношення до оцінки допустимості висновку експерта. За аналогією, проведення експертизи на підставі постанови, винесеної не уповноваженим слідчим чи прокурором,

або без належного процесуального рішення (постанови слідчого, прокурора чи ухвали слідчого судді, суду) ставить під сумнів законність отримання висновку. Такий висновок, навіть якщо він є бездоганим по суті, може бути визнаний недопустимим доказом через порушення порядку його отримання, що є потужним інструментом для сторони захисту.

Чинне законодавство передбачає вичерпний перелік випадків, коли призначення експертизи є не просто правом, а обов'язком сторони обвинувачення. Згідно з частиною другою статті 242 КПК України, слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи для встановлення причин смерті; встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; визначення психічного стану підозрюваного за наявності обґрунтованих сумнівів у його осудності; встановлення віку особи, якщо це має значення для вирішення питання про її кримінальну відповідальність, а також у разі, якщо вік неможливо встановити за документами; а також для визначення розміру матеріальних збитків, шкоди не майновим правам чи шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням [1].

Як зазначає В. В. Хоша, цей перелік не є вичерпним і фактично розширюється низкою судових практик, які, хоч і були прийняті до чинного КПК, але зберігають свою орієнтовну актуальність і рекомендують обов'язкове призначення експертиз у справах про злочини, пов'язані з обігом зброї, наркотичних засобів, підроблених грошей, у випадках ДТП тощо [8, с. 684]. Непроведення експертизи у таких випадках може бути розцінене як неповнота та односторонність досудового розслідування та стати підставою для скасування судового рішення.

Окремої уваги заслуговує питання використання у кримінальному провадженні висновків, отриманих в межах інших судочинств. Хоча пряма судова практика з цього питання є фрагментарною, доктринальний аналіз та принципи доказування дозволяють зробити певні висновки. Висновок експерта, отриманий, наприклад, у цивільній чи господарській справі, не може автоматично вважатися висновком експерта у кримінальному провадженні, оскільки процедури їх призначення та вимоги до них регулюються різними процесуальними кодексами. Проте, такий документ може бути долучений до матеріалів кримінального провадження як «інший документ» відповідно до статті 99 КПК України. Він не матиме наперед

встановленої сили, але може слугувати джерелом важливої інформації та підставою для призначення нової експертизи вже в рамках кримінального провадження з дотриманням усіх вимог КПК України. Такий підхід дозволяє використовувати наявні спеціальні знання, не порушуючи при цьому процесуальних гарантій.

Підсумовуючи викладене у першому розділі, варто наголосити, що висновок експерта є незамінним та надзвичайно важливим джерелом доказів, що дозволяє залучити до процесу доказування наукові досягнення та спеціальні знання. Його доказове значення та процесуальна сила визначаються не лише змістовною частиною та категоричністю висновків, а й суворим та неухильним дотриманням процесуальної форми його отримання. Незалежність експерта, чітка правова регламентація процедури призначення та проведення експертизи, а також здійснення всебічної та критичної оцінки її результатів усіма учасниками провадження є ключовими умовами для забезпечення справедливого, обґрунтованого та законного судового рішення.

Перехід до змагальної моделі кримінального судочинства, закріпленої у КПК України 2012 року, кардинально змінив філософію доказування та роль його учасників. Якщо раніше висновок експерта часто сприймався як об'єктивний та майже беззаперечний доказ, що походив від держави, то сьогодні він є об'єктом прискіпливого аналізу, критики та тактичного використання з боку як сторони обвинувачення, так і сторони захисту.

Однією з найбільш дискусійних новел, запроваджених чинним КПК України, є положення пункту 11 частини другої статті 65, яке прямо забороняє допитувати експертів як свідків щодо роз'яснення наданих ними висновків саме під час досудового розслідування [1].

Як слушно зазначає С. Вітвіцький, ця норма кардинально змінила доктрину використання спеціальних знань, фактично перенісши весь процес верифікації та остаточного оцінювання висновків експертів на стадію судового розгляду [9, с. 72].

На думку А. Ф. Волобуєва, така заборона може розглядатися як позитивний крок, спрямований на усунення можливості неправомірного тиску на експерта з боку сторони обвинувачення та реальне сприяння змагальності у кримінальному процесі [10, с. 59]. З цього випливає, що на стадії досудового розслідування висновок експерта має сприйматися стороною обвинувачення «як є», без можливості

його процесуального уточнення, доповнення чи роз'яснення безпосередньо у його автора.

Такий законодавчий підхід, хоча і є концептуально правильним з точки зору посилення гарантій незалежності експерта, створює значні практичні труднощі для слідчого та прокурора. Виявивши у висновку неясності, внутрішні суперечності, ймовірнісні висновки або положення, що викликають обґрунтовані сумніви, сторона обвинувачення позбавлена можливості оперативно усунути їх шляхом допиту експерта. Єдиним шляхом перевірки залишається проведення інших, часто більш ресурсозатратних, слідчих (розшукових) дій для отримання нових доказів та їх подальшого зіставлення, або призначення додаткової чи повторної експертизи.

Як зазначають Ю. В. Циганюк та С. О. Шульгін, у разі незгоди з висновком експерта сторона обвинувачення зобов'язана вмотивувати цю незгоду у відповідній постанові, що є логічним, зважаючи на особливий статус експерта [11, с. 23]. Проте, це не вирішує проблему по суті, а лише відкладає її до стадії судового розгляду, що може затягувати процес та створювати ризики для ефективності розслідування.

Натомість, у судовому провадженні допит експерта є ключовим та надзвичайно важливим інструментом перевірки та оцінки його висновку. Стаття 356 КПК України детально регламентує цю процедуру, надаючи сторонам широкі права ставити експерту запитання щодо його кваліфікації, досвіду, неупередженості, використаних методик, їх валідності, достатності наданих на дослідження матеріалів, наукового обґрунтування висновків та будь-яких інших аспектів, що стосуються їх достовірності [1].

Як зазначає Ю. Я. Олійник, допит експерта є однією з найскладніших процесуальних дій, оскільки ані суд, ані учасники провадження, зазвичай, не володіють спеціальними знаннями на тому ж рівні, що й експерт. Це ускладнює формулювання коректних, точних та викривальних запитань, а також оцінку повноти та правильності відповідей [12, с. 312]. У зв'язку з цим дослідник цілком обґрунтовано доводить доцільність залучення до такого допиту спеціаліста з відповідної галузі знань, який міг би надати кваліфіковану допомогу стороні (найчастіше – стороні захисту) у формулюванні питань та аналізі відповідей експерта.

Особливої гостроти в умовах змагального процесу набуває питання використання сто-

роною захисту альтернативних експертних думок, зокрема у формі рецензій на висновки експертів, залучених стороною обвинувачення. Практика щодо цього питання є вкрай неоднозначною та суперечливою, що створює серйозну правову колізію між формальним підходом до переліку доказів та реальним забезпеченням права на захист. З одного боку, судова система часто спирається на формалістську позицію, яка ґрунтується на вузькому тлумаченні процесуального законодавства. Аргументація цієї позиції вибудовується навколо двох ключових тез. По-перше, це посилання на підзаконний нормативно-правовий акт – Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджену Наказом Міністерства юстиції України [13]. Детальний аналіз положень цієї Інструкції свідчить, що вона розглядає процедуру рецензування не як інструмент для кримінального провадження, а як елемент внутрішньої, відомчої системи контролю якості та підвищення кваліфікації самих судових експертів. Метою рецензування, згідно з цим документом, є оцінка науково-методичного рівня висновку, правильності застосування методик, повноти проведеного дослідження та відповідності висновку чинним нормативним вимогам. Отже, формально-юридично, рецензія є внутрішнім документом системи судової експертизи, призначеним для внутрішнього аудиту та професійного розвитку, а не процесуальним документом, створеним для використання в суді як доказ.

Аналіз зазначеної Інструкції про призначення та проведення судових експертиз дозволяє зробити висновок про її переважно організаційний, а не процесуальний характер у контексті кримінального провадження. Документ регламентує діяльність експертних установ, що належать до сфери управління Міністерства юстиції, встановлює єдині підходи до оформлення матеріалів, визначає порядок атестації та ведення реєстру судових експертів. Процедура рецензування, описана в Інструкції, є інструментом саморегуляції та самоконтролю експертної спільноти. Вона може бути ініційована керівником експертної установи або центральним органом для перевірки якості роботи конкретного експерта, але вона не передбачає участі сторін кримінального провадження і не має на меті надання оцінки висновку для суду. Саме ця відомча спрямованість і стає формальною підставою для судів відмовляти у визнанні рецензії доказом, оскільки вона отримана поза межами процесуальних дій, передбачених

КПК України, і не спрямована на встановлення обставин кримінального правопорушення [13].

Таким чином, посилання судів на Інструкцію є цілком логічним з точки зору формальної юриспруденції. Вони констатують, що документ, створений на підставі підзаконного акту для внутрішніх потреб відомства, не може автоматично набувати статусу доказу в кримінальному провадженні, яке регулюється виключно Кодексом. Це створює парадоксальну ситуацію: інструмент, покликаний забезпечувати якість експертних досліджень, фактично не може бути використаний стороною захисту для доведення неякості конкретного висновку в суді. Така позиція, хоч і є формально правильною, ігнорує змагальну природу процесу, де кожна сторона повинна мати рівні можливості для подання та спростування доказів, використовуючи для цього всі доступні засоби, що не заборонені законом.

По-друге, що є більш вагомим аргументом у судовій практиці, це посилання на принцип *numerusclausus* (вичерпний перелік) джерел доказів, встановлений статтею 84 КПК України. Суди, дотримуючись цієї позиції, наголошують, що оскільки рецензія як така не входить до переліку процесуальних джерел доказів (показання, речові докази, документи, висновки експерта), вона не може бути долучена до матеріалів справи та покладена в основу судового рішення. Таку жорстку позицію, зокрема, неодноразово висловлював Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду. Суд, розглядаючи конкретну справу, наголосив, що рецензування висновків експерта не є процесуальною дією, передбаченою кримінальним процесуальним законодавством, а складений за його результатами документ не має доказового значення, оскільки не відповідає вимогам щодо належної правової процедури отримання доказів [14]. Наслідком такого підходу є суттєве обмеження арсеналу сторони захисту, яка, зіткнувшись із сумнівним, неповним або методологічно хибним висновком експерта, фактично позбавляється можливості надати суду кваліфіковану альтернативну думку у формі прямої критики, і змушена вдаватися до значно більш тривалої, дорогої та не завжди ефективної процедури ініціювання повторної експертизи.

Позиція Касаційного кримінального суду, висвітлена у згаданій публікації, є квінтесенцією формально-догматичного підходу до системи доказів. Суд виходить з того, що будь-яка інформація, аби стати доказом, повинна бути облечена у відповідну процесуальну форму,

чітко передбачену КПК України. Оскільки процедура «рецензування» як слідча (розшукова) чи інша процесуальна дія в Кодексі відсутня, то і продукт цієї діяльності – рецензія – не може вважатися отриманим у порядку, встановленому КПК, а отже, є недопустимим доказом. Суд фактично ставить форму над змістом, відмовляючись аналізувати суть аргументів, викладених у рецензії, лише на тій підставі, що вона не має належного «процесуального паспорта». Ця позиція створює значний дисбаланс на користь сторони обвинувачення, яка, маючи у своєму розпорядженні висновок експерта (що є повноцінним доказом), може ефективно його використовувати, в той час як сторона захисту позбавлена симетричного інструменту для його спростування [14].

Наслідки такого підходу для змагальності процесу є вкрай негативними. Він змушує сторону захисту вдаватися до більш складних та менш ефективних тактик. Замість того, щоб надати суду чіткий та аргументований документ, що вказує на конкретні помилки у висновку, адвокат змушений намагатися «витягнути» ці помилки з експерта під час допиту, що вимагає неабиякої майстерності та глибоких спеціальних знань. Крім того, єдиним реальним процесуальним механізмом залишається клопотання про призначення повторної експертизи, задоволення якого не є гарантованим і залежить від розсуду суду. Таким чином, формалістська позиція Верховного Суду, хоч і спрямована на дотримання чистоти процесуальної форми, на практиці може призводити до ігнорування обґрунтованих сумнівів у достовірності ключового доказу та, як наслідок, до ризику судової помилки [14].

З іншого боку, як слушно зауважує у своєму дослідженні І. В. Пиріг, такий підхід є надто формальним, обмежує право сторони захисту на доказування та суперечить самому духу змагальності процесу, закріпленому у статті 22 КПК України [15, с. 311]. Дослідник аргументує, що відмова у долученні рецензії лише на тій підставі, що вона не є «висновком експерта», є проявом процесуального пуризму, який ігнорує суть доказування – встановлення істини. На його думку, рецензія, підготовлена кваліфікованим фахівцем (наприклад, іншим атестованим судовим експертом з відповідної спеціальності), є нічим іншим, як аргументованим відгуком спеціаліста, і може та повинна розглядатися як «інший документ» у розумінні статті 99 КПК України. Такий документ, хоч і не є самостійним доказом, що встановлює

певні обставини (наприклад, причину смерті чи суму збитків), містить надзвичайно важливі для справи відомості – відомості, які ставлять під обґрунтований сумнів достовірність іншого доказу, а саме висновку експерта.

Аргументація І. В. Пирога полягає в тому, що рецензія дозволяє виявити та продемонструвати суду приховані недоліки первинного висновку: застосування застарілої чи невалідованої методики, невідповідність проведеного дослідження поставленим питанням, неврахування важливих вихідних даних, логічні суперечності у дослідницькій частині чи висновках. Таким чином, рецензія виконує функцію не доказу факту, а доказу «недоказовості» іншого доказу. Вона є інструментом, що дозволяє стороні захисту реалізувати своє право на подання доказів, які спростовують докази обвинувачення, та допомагає суду виконати свій обов'язок щодо всебічної та повної оцінки кожного доказу з точки зору його достовірності. Ігнорування такого документа лише через його формальну відсутність у переліку статті 84 КПК є, по суті, відмовою у дослідженні обставин, що мають істотне значення для справи [15].

Позиція І. В. Пирога акцентує увагу на телеологічному (цільовому) тлумаченні норм КПК. Якщо метою кримінального провадження є встановлення істини та забезпечення справедливого судового розгляду, то будь-яка інформація, що сприяє досягненню цієї мети, повинна бути досліджена судом. Відмова від дослідження рецензії лише через формальні перепони суперечить принципу верховенства права та засадам справедливого суду, закріпленим у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Дослідник пропонує розглядати рецензію не як самостійний доказ, а як похідний, допоміжний інструмент, що дозволяє суду більш глибоко та критично оцінити первинний доказ – висновок експерта. Такий підхід не порушує систему доказів, а навпаки, вдосконалює її, надаючи суду додаткові інструменти для перевірки достовірності інформації та уникнення судових помилок, що можуть бути спричинені сліпою довірою до висновків експертизи [15].

Ця позиція знаходить певну опосередковану підтримку і в деяких рішеннях Верховного Суду, що свідчить про наявність внутрішньої дискусії в суддівському корпусі. Так, у публікації на порталі «Судово-юридична газета» аналізується позиція Касаційного кримінального суду, де хоч і не визнається рецензія чи висновок спеціаліста прямим доказом у розу-

мінній статті 84 КПК, проте зазначається, що викладені в ньому аргументи можуть і повинні бути враховані судом при оцінці висновку експерта в сукупності з іншими доказами [16]. Це означає, що суд не може просто проігнорувати такий документ. Він може не долучати його до матеріалів справи як окремий доказ, але зобов'язаний розглянути викладені в ньому доводи по суті. На практиці це може реалізовуватися через те, що сторона захисту використовує аргументи з рецензії для формулювання запитань під час допиту експерта в суді, таким чином вводячи цю інформацію в процес доказування через показання експерта. Тобто, рецензія може слугувати для суду «червоним прапорцем», що сигналізує про необхідність більш прискіпливої перевірки первинного висновку. Така суперечливість та непослідовність судової практики створює правову невизначеність та потребує уніфікації на рівні Великої Палати Верховного Суду для забезпечення єдності правозастосування та реальних гарантій права на захист.

Аналіз позиції Верховного Суду, викладеної у згаданій публікації, демонструє спробу знайти компроміс між жорсткими вимогами процесуальної форми та потребами змагального процесу. Суд, з одного боку, підтверджує, що висновок спеціаліста (або рецензія) не є доказом, оскільки спеціаліст не попереджається про кримінальну відповідальність і не має того ж процесуального статусу, що й експерт. З іншого боку, суд визнає, що сторона захисту має право подавати документи на підтвердження своїх доводів, і суд зобов'язаний надати їм оцінку. Цей підхід, хоч і є кроком у правильному напрямку, залишає багато питань відкритими. Зокрема, незрозуміло, як саме суд має «враховувати» аргументи з рецензії, якщо вона не є доказом, і як це має бути відображено у судовому рішенні. Відсутність чіткого процесуального механізму для цього робить таку практику залежною від розсуду конкретного судді [16].

Така «гібридна» позиція Верховного Суду, по суті, перекладає відповідальність на сторону захисту. Замість того, щоб надати чіткий та ефективний інструмент для спростування висновку експерта, суд пропонує адвокатам використовувати рецензію як «шпаргалку» для допиту експерта. Це вимагає від захисника не лише глибоких знань у галузі права, але й у відповідній галузі спеціальних знань, що не завжди є можливим. Більше того, ефективність такого допиту залежить від готовності експерта визнавати свої помилки, що трапляється вкрай

рідко. Таким чином, існуюча суперечлива практика не вирішує проблему по суті, а лише створює ілюзію змагальності, залишаючи сторону захисту у свідомо слабшій позиції порівняно зі стороною обвинувачення, яка має у своєму розпорядженні повноцінний доказ – висновок експерта [16].

Тактика використання висновку експерта сторонами провадження є важливим елементом змагального процесу. Сторона обвинувачення, як правило, використовує висновок як один з ключових доказів винуватості, намагаючись підкреслити його наукову обґрунтованість, категоричність висновків та відповідність усім формальним вимогам. Сторона захисту, у свою чергу, застосовує багатовекторну тактику спростування, яка може включати:

1. Процесуальні диверсії: це пошук та вказівка на будь-які, навіть формальні, порушення процедури призначення експертизи, порядку відібрання зразків для дослідження, порушення прав підозрюваного при цих діях. Метою є не спростування висновків по суті, а визнання висновку недопустимим доказом.

2. Дискредитація особи експерта: під час допиту в суді сторона захисту може ставити під сумнів компетентність (чи відповідає освіта та спеціалізація поставленим питанням), досвід (чи мав експерт досвід проведення саме таких досліджень) та, що особливо важливо, неупередженість експерта (чи не перебуває він у службовій чи іншій залежності від органу досудового розслідування).

3. Критика методики та повноти дослідження: це найбільш змістовний напрям захисту. Залучення спеціалістів або надання рецензій, які вказують на помилковість, застарілість або неналежність застосованої експертом методики дослідження. Також може ставитися під сумнів достатність наданих на експертизу матеріалів, що могло вплинути на повноту та обґрунтованість висновків.

4. Ініціювання повторної або комісійної експертизи: за наявності обґрунтованих сумнівів у правильності висновку, наявності суперечностей у ньому або між висновком та іншими матеріалами справи, сторона захисту може клопотати про призначення повторної експертизи в іншій, бажано незалежній, експертній установі, відповідно до статті 332 КПК України [1].

В умовах дії правового режиму воєнного стану, введеного в Україні з 24 лютого 2022 року [17], виникають додаткові виклики, що впливають на проведення судових експертиз. Як зазначає І. І. Зозуля, значно зросла

кількість експертиз вибухових пристроїв, зброї, боєприпасів, а також експертиз, пов'язаних із документуванням воєнних злочинів [18, с. 890]. Це створює надмірне навантаження на експертні установи, особливо в прифронтових регіонах, що може об'єктивно впливати на строки та якість досліджень через фізичне знищення лабораторій, евакуацію персоналу та обмеженість ресурсів.

Крім того, проведення психологічних та психіатричних експертиз щодо військовослужбовців – учасників бойових дій, вимагає від експертів урахування специфіки їхнього психоемоційного стану. Як наголошують Е. Литвиненко та А. Стромило, наявність посттравматичних стресових розладів, контузій та інших наслідків бойових дій може суттєво впливати на здатність особи адекватно сприймати обставини, контролювати свої дії та надавати послідовні показання [19, с. 309]. Ігнорування цих факторів може призвести до помилкових висновків щодо осудності чи психологічного стану особи.

Аналіз чинного законодавства, судової практики та наукової доктрини дозволяє виокремити комплекс системних проблем, що перешкоджають ефективному використанню інституту судової експертизи та реалізації принципу змагальності сторін у кримінальному провадженні.

По-перше, існує проблема формалізму при оцінці висновку експерта. Незважаючи на законодавчу вимогу оцінювати кожен доказ за внутрішнім переконанням, на практиці спостерігається тенденція до переоцінки доказового значення висновку експерта, особливо якщо він отриманий за ініціативою сторони обвинувачення та виконаний державною експертною установою. Суди та слідчі часто сприймають його як об'єктивну істину, ігноруючи можливі методологічні помилки, неповноту дослідження чи ймовірнісний характер висновків. Це створює «обвинувальний ухил» та значно ускладнює для сторони захисту спростування такого доказу.

По-друге, гостро стоїть проблема процесуальної невизначеності статусу альтернативних експертних думок. Як було детально проаналізовано, судова практика щодо рецензій на висновки експертів та висновків спеціалістів, наданих стороною захисту, є вкрай суперечливою. Відмова судів долучати такі документи до матеріалів справи на підставі їх відсутності у переліку джерел доказів (ст. 84 КПК) грубо порушує право на захист та принцип змагаль-

ності, позбавляючи захист ефективного інструменту для спростування доказів обвинувачення.

По-третє, заборона допиту експерта на стадії досудового розслідування створює значні перешкоди для сторони обвинувачення. Виявивши неточності чи суперечності у висновку, слідчий та прокурор не мають можливості оперативно їх усунути, що затягує строки розслідування та може призвести до направлення до суду обвинувального акта з сумнівною доказовою базою. Це, у свою чергу, створює ризики як для виправдання винних, так і для засудження невинуватих осіб.

По-четверте, в умовах воєнного стану виникають специфічні проблеми, пов'язані з переважністю експертних установ, руйнуванням інфраструктури та необхідністю врахування психологічного стану учасників провадження, зокрема військовослужбовців. Це вимагає розробки нових підходів до організації експертної діяльності та методик проведення окремих видів досліджень.

На мою думку, вирішення вищезазначених проблем потребує комплексного підходу, що включає внесення змін до законодавства та зміну усталеної правозастосовної практики.

Шляхи вдосконалення:

1. Законодавче врегулювання статусу «висновку спеціаліста» та рецензії. Вважаю за доцільне внести зміни до КПК України, доповнивши статтю 84 новим джерелом доказів – «висновком спеціаліста». Такий висновок, наданий стороною на підтвердження чи спростування певних обставин, не підмінятиме висновок експерта, але повинен обов'язково досліджуватися та оцінюватися судом. Рецензію на висновок експерта слід розглядати як різновид висновку спеціаліста, що дозволить стороні захисту легально подавати до суду аргументовану критику експертизи обвинувачення.

2. Запровадження процедури роз'яснення висновку експерта на досудовому розслідуванні. На моє переконання, абсолютна заборона на допит експерта до суду є надмірною. Необхідно розробити та імплементувати в КПК України чітку процедуру отримання роз'яснень від експерта за ухвалою слідчого судді. Така процедура може бути ініційована будь-якою стороною у випадку виявлення очевидних неясностей чи суперечностей у висновку. Проведення такого «допиту-роз'яснення» в присутності обох сторін та під судовим контролем дозволить усунути недоліки, не порушуючи при цьому незалежності експерта.

3. Посилення ролі суду в оцінці висновку експерта. Необхідно через роз'яснення Верховного Суду та освітні програми для суддів акцентувати увагу на необхідності реальної, а не формальної оцінки висновку експерта. Суддя не повинен сліпо довіряти висновку, а зобов'язаний критично аналізувати його на предмет повноти, наукової обґрунтованості, відповідності методикам та узгодженості з іншими доказами. Суд має активно використовувати своє право на допит експерта та призначення додаткової чи повторної експертизи за наявності обґрунтованих сумнівів.

4. Адаптація експертної діяльності до умов воєнного стану. Необхідно на рівні підзаконних актів розробити тимчасові порядки та методики проведення експертиз в умовах бойових дій, що враховували б обмеженість ресурсів та специфіку об'єктів дослідження. Також слід приділити особливу увагу розробці методик судово-психологічної експертизи учасників бойових дій для об'єктивної оцінки їхнього психоемоційного стану.

Отже, оцінка та використання висновку експерта в сучасному кримінальному провадженні є складним, багатоаспектним процесом, що вимагає від сторін не лише глибокого розуміння матеріалів справи, але й володіння тактичними навичками доказування в умовах реальної змагальності. Законодавчі новели, спрямовані на посилення незалежності експерта, водночас створюють певні процесуальні труднощі, особливо для сторони обвинувачення на етапі досудового розслідування. На мою думку, для забезпечення балансу інтересів сторін та підвищення ефективності доказування доцільно було б розглянути можливість запровадження чітко регламентованої процедури отримання роз'яснень від експерта на досудовому розслідуванні (не допиту) за ухвалою слідчого судді. Така процедура, проведена в присутності обох сторін, дозволила б усувати очевидні неясності чи технічні помилки у висновку ще до направлення обвинувального акта до суду, не порушуючи при цьому принципу незалежності експерта та права на захист.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що висновок експерта залишається одним із найважливіших джерел доказів у кримінальному провадженні, проте його ефективне використання в умовах змагального процесу стикається з низкою системних проблем. Дослідження показало, що існують значні прогалини та колізії у правовому регулюванні оцінки висновку, зокрема щодо процесуального статусу

альтернативних думок, наданих стороною захисту. Судова практика з цього питання є суперечливою, що створює правову невизначеність та порушує принцип рівності сторін.

Встановлено, що ключовими проблемами є надмірний формалізм при оцінці висновків, відсутність у сторін, особливо у сторони захисту, дієвих інструментів для спростування сумнівних експертиз, а також законодавчі обмеження, що ускладнюють процес верифікації висновків на стадії досудового розслідування. На основі проведеного аналізу запропоновано конкретні шляхи вдосконалення законодавства та практики, спрямовані на посилення змагальності та забезпечення більш глибокої та об'єктивної оцінки висновку експерта.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку полягають у дослідженні міжнародного досвіду, зокрема стандартів доказування та оцінки експертних висновків у країнах англо-саксонської та континентальної систем права, з метою їх можливої адаптації до національної правової системи, а також у вивченні впливу цифровізації на процеси призначення та проведення судових експертиз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 14.07.2025).
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 15.07.2025).
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.07.2025).
4. Зінковський І. П. Використання рецензії на висновок експерта у кримінально-процесуальному доказуванні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. С. 74–79.
5. Волобуєв А. Ф. Оцінка висновку експерта під час досудового розслідування. *Концептуальні напрями розвитку кримінального провадження та тенденції його криміналістичного забезпечення: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Львів, 2024. С. 56–62.
6. Добровольська Т. М., Дроздов О. М., Литвин О. В., Лобойко Л. М., Романюк В. В., & Савицький В. Т. Питання допустимості доказів у теорії кримінального процесу та в судовій практиці. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. С. 14–21.
7. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 04 жовтня 2021 року у справі № 724/86/20. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=100214751&red=100003e831ef1372d70866638f19fad7bfb457&d=5> (дата звернення: 17.07.2025).
8. Хоша В. В. Висновок експерта як процесуальне джерело доказів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 682–685.
9. Вітвицький С. Допит експерта у кримінальному провадженні. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції*. Харків, 2024. С. 71–73.
10. Волобуєв А. Ф. Процедура оцінки висновку експерта у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. С. 39–43. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.5>.
11. Циганюк Ю. В., Шульгін С. О. Незгода з висновком експерта як результат оцінки доказів за внутрішнім переконанням. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 2 (40). С. 16–29. DOI: [10.37025/1992-4437/2023-40-2-16](https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-40-2-16).
12. Олійник Ю. Я. Допит експерта у кримінальному провадженні: проблемні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. № 88 (3). С. 309–313. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.46>.
13. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 17.07.2025).
14. ККС ВС: рецензування висновків експерта не є процесуальною дією і складений за його результатами документ не має доказового значення. *Право.ua*. 2024. URL: <https://pravo.ua/kks-vs-retsenzuvannia-vysnovkiv-eksperta-ne-ie-protseualno-diieu-i-skladenyi-zaioho-rezultatamy-dokument-ne-maie-dokazovoho-znachennia/> (дата звернення: 17.07.2025).
15. Пиріг І. В. Рецензії на висновок експерта: проблеми використання у кримінальному процесі. *Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану: збірник матеріалів IV Всеукраїнського форуму судових експертів*. Львів, 2024. С. 309–313.
16. Висновок спеціаліста в розумінні статті 298-1 КПК не є доказом у кримінальному провадженні по злочинам – Верховний Суд. *Судово-юридична газета*. 2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/319745-vyvod-spetsialista-v-ponimanii-stati-298-1-upk-ne-yavlyatsya-dokazatelstvom-v-ugolovnom-proizvodstve-po-prestupleniyam-verkhovnyy-sud> (дата звернення: 17.07.2025).

17. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 17.07.2025).
18. Зозуля І. І. Особливості здійснення експертом НДЕКЦ своїх повноважень в умовах воєнного стану. *The 12th International scientific and practical conference "Modern directions of scientific research development"*. Chicago, USA, 2022. С. 889–893.
19. Литвиненко Е., Стромило А. Особливості психологічного обстеження під експертної особи – військовослужбовців учасників бойових дій. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: збірник матеріалів*. 2024. С. 308–312.

REFERENCES:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012, April 13). *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI* [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012 No. 4651-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2013(9–13), art. 88. Retrieved July 14, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (1994, February 25). *Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 № 4038-XII* [On forensic examination: Law of Ukraine of February 25, 1994 No. 4038-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1994(28), art. 232. Retrieved July 15, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001, April 5). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III* [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 No. 2341-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2001(25–26), art. 131. Retrieved July 16, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Zinkovskiy, I. P. (2025). Vykorystannia retsenzii na vysnovok eksperta u kryminalno-protsesualnomu dokazuvanni [Use of peer review of expert opinion in criminal procedural evidence]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo* [Analytical and Comparative Jurisprudence], (3), 74–79.
5. Volobuev, A. F. (2024). Otsinka vysnovku eksperta pid chas dosudovoho rozsliduvannia [Evaluation of expert opinion during pre-trial investigation]. In *Kontseptualni napriamy rozvytku kryminalnoho provadzhennia ta tendentsii yoho kryminalistichnoho zabezpechennia: zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii* [Conceptual directions of criminal proceedings development and trends of its forensic support: Proceedings of the All-Ukrainian scientific-practical conference] (P. 56–62). Lviv.
6. Dobrovol'ska, T. M., Drozdov, O. M., Lytvyn, O. V., Loboiko, L. M., Romaniuk, V. V., & Savitskiy, V. T. (2024). Pytannia dopustymosti dokaziv u teorii kryminalnoho protsesu ta v sudovii praktytsi [Issues of admissibility of evidence in the theory of criminal procedure and judicial practice]. *Yurydychnyi visnyk* [Legal Bulletin], (4), 14–21.
7. Verkhovnyi Sud. (2021, October 4). Postanova Ob'iednanoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu u spravi № 724/86/20 [Decision of the Joint Chamber of the Cassation Criminal Court of the Supreme Court in case No. 724/86/20]. Retrieved July 17, 2025, from <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=100214751&red=100003e831ef1372d70866638f19fad7bfb457&d=5>
8. Khosha, V. V. (2023). Vysnovok eksperta yak protsesualne dzhерelo dokaziv [Expert opinion as a procedural source of evidence]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal* [Legal Scientific Electronic Journal], (10), 682–685.
9. Vitvitskiy, S. (2024). Dopyt eksperta u kryminalnomu provadzhenni [Examination of an expert in criminal proceedings]. In *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzы i kryminalistyky: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii* [Topical issues of forensic examination and criminology: Proceedings of the International scientific-practical conference] (P. 71–73). Kharkiv.
10. Volobuev, A. F. (2025). Protsedura otsinky vysnovku eksperta u kryminalnomu provadzhenni [Procedure for evaluating expert opinion in criminal proceedings]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo* [Analytical and Comparative Jurisprudence], (3), 39–43. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.3.5>
11. Tsyhaniuk, Yu. V., & Shulhin, S. O. (2023). Nezghoda z vysnovkom eksperta yak rezultat otsinky dokaziv za vnutrishnim perekonanniam [Disagreement with the expert opinion as a result of evaluation of evidence based on internal conviction]. *Kryminalistychnyi visnyk* [Forensic Bulletin], 2(40), 16–29. <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2023-40-2-16>
12. Oliinyk, Yu. Ya. (2025). Dopyt eksperta u kryminalnomu provadzhenni: problemni aspekty [Examination of an expert in criminal proceedings: problematic aspects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law], 88(3), 309–313. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.46>
13. Ministerstvo yustytysii Ukrainy. (1998, October 8). *Pro zatverdzhennia Instruksii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovy-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen: Nakaz Ministerstva yustytysii Ukrainy vid 08.10.1998 № 53/5* [On approval of the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and scientific-methodological recommendations on preparation and appointment of forensic examinations and expert studies: Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 53/5 of October 8, 1998]. Retrieved July 17, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
14. Verkhovnyi Sud. (2024). KKS VS: retsenzuvannia vysnovkiv eksperta ne ye protsesualnoiu diieiu i skladennyi za yoho rezultatamy dokument ne maie

- dokazovoho znachennia [Cassation Criminal Court of the Supreme Court: peer review of expert opinions is not a procedural action and the document drawn up as a result has no evidentiary value]. *Pravo.ua*. Retrieved July 17, 2025, from <https://pravo.ua/kks-vs-retsensuvannia-vysnovkiv-eksperta-ne-ie-protsestualno-diieiu-i-skladenyi-za-ioho-rezultatamy-dokument-ne-maie-dokazovoho-znachennia/>
15. Pyrih, I. V. (2024). Retsenzii na vysnovok eksperta: problemy vykorystannia u kryminalnomu protsesi [Reviews of expert opinion: problems of use in criminal proceedings]. In *Sudovo-ekspertna diialnist: zbirezhennia naukovoho ta kadrovoho potentsialu v umovakh voiennoho stanu: zbirnyk materialiv IV Vseukrainskoho forumu sudovykh ekspertiv* [Forensic activity: preservation of scientific and personnel potential under martial law: Proceedings of the IV All-Ukrainian forum of forensic experts] (P. 309–313). Lviv.
 16. Verkhovnyi Sud. (2024). Vysnovok spetsialista v rozuminni statti 298-1 KPK ne ye dokazom u kryminalnomu provadzhenni po zlochynam – Verkhovnyi Sud [Expert's opinion under Article 298-1 of the CPC is not evidence in criminal proceedings regarding crimes – Supreme Court]. *Sudovo-yurydychna hazeta* [Judicial-Legal Newspaper]. Retrieved July 17, 2025, from <https://sud.ua/uk/news/publication/319745-vyvod-spetsialista-v-ponimannii-stati-298-1-upk-ne-yavlyaetsya-dokazatelstvom-v-ugolovnom-proizvodstve-po-prestupleniyam-verkhovnyy-sud>
 17. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015, May 12). *Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII* [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine of May 12, 2015 No. 389-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2015(28), art. 250. Retrieved July 17, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
 18. Zozulia, I. I. (2022). Osoblyvosti zdiisnennia ekspertom NDEKC svoikh povnovazhen v umovakh voiennoho stanu [Features of exercising powers by an expert of NDEKC under martial law]. In *The 12th International scientific and practical conference "Modern directions of scientific research development"* (P. 889–893). Chicago, USA.
 19. Lytvynenko, E., & Stromylo, A. (2024). Osoblyvosti psykholohichnoho obstezhennia pidekspertnoi osoby – viiskovosluzhbovtiv uchasnykiv boiovykh dii [Features of psychological examination of the examined person – military personnel participating in hostilities]. In *Aktualni pytannia sudovoї ekspertyzy ta kryminalistyky: zbirnyk materialiv* [Topical issues of forensic examination and criminology: Proceedings] (P. 308–312).

Дата надходження статті: 20.06.2025

Дата прийняття статті: 20.07.2025

Опубліковано: 10.10.2025